

FELSEFE DÜNYASI

SAYI: 11

ÜÇ AYDA BİR ÇIKAR

MART 1994

İÇİNDEKİLER

Sahibi:
Türk Felsefe Derneği
Adına Başkan
Prof. Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri
Müdürü:
Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu
Prof. Dr. Necati ÖNER
Prof. Dr. Ahmet İNAM
Arş. Gör.
Dr. Recep KILIÇ
Hüseyin TOPDEMİR
Erdal CENGİZ
Hasan ASLAN
Hakan POYRAZ

KDV dahil
Fiyatı: 50.000.-
Yıllık Abone: 120.000.-

Abone olmak için ücretin
Vakıflar Bankası Kızılay
Şubesi'ndeki 20073 11
No'lu hesaba yatırılması
yeterlidir.

Dizgi:
Se-Ba Dizgi/Basım
Tel: 342 17 13

Baskı:
Ekonomik Rehber
Gazetecilik-Matbaacılık-Yayıncılık
Tel: 342 29 30-342 29 31
ANKARA

Mektuplaşma Adresi:
P.K. 21 - Yenışehir
ANKARA

Ahmet İNAM
İnanmanın Felsefi Boyutları..... 3

Murtaza KORLAELÇİ
İbd Rüşde Göre Din-Felsefe İlişkisi..... 11

Ömer NACİ SOYKAN
Ernst Mach'da Bilginin Biyolojik-Antropolojik
Temeli 21

Münir KOŞTAŞ
19. Yüzyıl İdealist Felsefe Akımı ve Weberci
Görüş 31

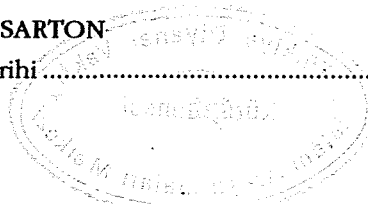
Ali Osman GÜNDOĞAN
Aksiyon Felsefesi 36

Mustafa YILDIRIM
Plotinus ve Fârâbi'de Sudûr..... 43

Hasan ASLAN
Toplumbilimsel Açıdan Bilim: İçsellik-Dışsallık
Sorunu 52

İsmet BİRKAN
İbn Rüşd Düşüncesinin Tarihteki Yeri ve Etkileri 57

George SARTON
Bilim Tarihi 69

İNANMANIN FELSEFİ BOYUTLARI*

Ahmet İNAM**

İnanma konusunu teoloji ile uğraşan insanlar karşısında konuşabilmek benim için oldukça güç, hem bu konunun uzmanı olmadığımından, sadece bu konu üzerinde düşünen herhangi bir felsefeci olduğum için, hem de inanma konusunun özellikle teologlar açısından çok hassas bir konu olduğunu bildiğimden kendimi şu anda çok zor bir problem karşısında görüyorum.

Söyleyeceklerim kendi görüşümdür. Ben bir felsefeciyim, onun için baştan bütün açıklığıyla ortaya koymam gerekir ki söyleyeceklerimden içinizde rahatsız olacaklar olabilir. Fakat elimden geldiği kadar benden farklı düşünen insanlara saygı duyarak kendi görüşlerimi gösterebileceğim. Eğer kendi görüşlerimi söyleyemezsem riyakar biri olurum, o da felsefeci için iyi bir şey değildir. O zaman kendime saygım kalmaz, ama kendi düşüncelerimi de dikkat etmeden söylersem o zaman benim gibi düşünmeyenleri incitmiş olabilirim. Bu yüzden bayağı zor bir durum karşıındayım. Dikkatli olmaya çalışarak inanmayı nasıl yorumladığımı size anlatabayım. Umarım bu söyleyeceklerim sizin kafanızda bir takım sorular yaratır, düşünmenize yardımcı olur, inancınızı pekiştirir, inancınızı derinleştirir, inancınızı aklınızla bütünleştirmenize yardımcı olur. Bütün amacım bunu sağlamaya çalışmaktır. Söyleyeyim; kendi özel düşüncelerimdir. Bir yerden alınmış görüşler de değildir. Bu kültürün insanı olarak kendi kendime düşündüğüm şeylerdir. (Olağan ki becerebildiğim kadarıyla!)

Bazı teknik deyimler kullanmadan konuşamayacağım, o bakımdan özür diliyorum. Felsefeyle pek yakından ilgisi olmayanlardan özür diliyorum. Teknik konuşmayı pek sevmiyorum ama bazen de kaçınılmaz olabiliyor. Onun için elimden geldiğince teknik deyimler kullanmadan yani hepimizin anlayacağı biçimde kendi kafamdaki problemleri sizlere arz etmek istiyorum ve zamanınız elverdiği ölçüde tartışmak istiyorum.

İnanmanın felsefi boyutları; önce felsefi boyut ne demek? Oradan başlayalım. Ben olaya bir felsefeci gibi bakıyorum, felsefeci gibi bakmak ne demek; Bir problemi, buna ister fenomen deyin, ister konu deyin, ister obje deyin ne dersenzeniz

* Bu yazı Ahmet İnam'ın 20 Kasım 1992 tarihinde, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde yaptığı konuşmanın ses kaydından alınmıştır. Yazar bu konuşmasında kapalı bıraktığı noktaları ele alan bir araştırma yapmaktadır.

** ODTÜ Felsefe Profesörü

deyin ki önümüzde de (inanma) diye inceleyeceğimiz konu var. Bu konuya felsefe açısından bakacağız.

Ne demek felsefe açısından bakmak, nasıl bakılırsa felsefi bakış olur, nasıl bakılırsa felsefi bakış olmaz. Felsefi bakış ne demek: Önce bunu anlatayım sonra değer yargılarını kullanayım, gerekli midir, gereksiz midir? Felsefi bakış, hakikaten insan kalbini hastalığa mı götürür, akli saptır mı kötü yola mı götürür, yoksa insanı insan mı eder, daha sağlıklı düşünmeye, yaşamaya mı götürür onu isterseniz bu söylediklerimden sonra düşünebilirsiniz.

Felsefi bakışı, tarihinden başlayarak anlatayım. Batı düşüncesi tarihçileri diyorlar ki " Felsefe:-biraz tartışmalı olmakla birlikte- Sokrates ile başlamıştır. Daha önce filozof veyahut bilge adını alanlar var, hikmet sahibi adını alanlar var ama felsefecilik hikmet sahibi insan olmaktan farklı bir şeydir. Yani bilge olmak, sofist olmak, sofia hikmet sahibi olmak başka bir şey, felsefeci filozof olmak başka bir şeydir. Çünkü felsefe kelimesinin bilinen etimolojisini tekrar hatırlarsak, felsefe: Bilgelik sevgisidir, hikmet aşkıdır, bir aşk'tır felsefe. Dolayısıyla sevginin getirdiği birşey, araştırma sevgisiyle yürünen, arama sevgisiyle yürünen bir yoldur.

Felsefe, bu anlamıyla mesela: Jaspers gibi bir filozof'un deyimiyle Yolda olmaktır. Hiçbir zaman bu yol bitmiyor. Hani "ömür biter yol bitmez" diye otobüslerde yazıyorsa o bir anlamda felsefe için geçerlidir. Hiçbir zaman felsefe yolu arama yolu, hikmet yolu, araştırma yolu bitmez.

Yunan kültüründe de bilge insanlar vardı. Ama Yunanlılardan felsefeyi başlatmanın gerekçelerinden biri Yunanlı; yaşadığı toplum içerisinde o toplumun geleneğini, inançlarını sorgulayabildi, tartışabildi. Yani felsefenin çıkış noktası böyle bir şeydir, araştırma, tartışabilme, yani kendisine gençliğinde verilen toplumu ile ilgili görüşlerin, bilgilerin tartışmasını yapıyor. Ne adına yapıyor, toplumu yıkmak adına değil, toplumun problemlerini çözmek adına bunları yapıyor.

Platon'un "DEVLET"ine bakın, burada tartıştığı bütün problemler Atina kentinin problemlerini çözmek içindir. Platon tam bir Yunanlıdır. Yani kendi kültürünün insanıdır. Nasıl yönetelim toplumu ki derterimizden kurtulalım diye düşünmüştür. Bu düşüncesini de felsefe ile gerçekleştirmiştir. O bakımdan insanın değer verdiği düşüncelerini tartışması onlardan sapacağı anlamına gelmemeli. Eski Yunanlı bundan korkmamıştır ve felsefe böyle başlamıştır. Yani felsefe bu anlamda alışılmış yargıları, kalıpları tartışabilme cesaretidir.

Filozof, felsefeci o bakımdan cesur bir adamdır. Büyük filozofların hemen hepsi cesur insanlardır. Çünkü kendilerine bilim adına, gelenek adına, din adına ve edebiyat adına verilen bütün görüşleri yargılamışlar, onlar üzerinde düşünmüşler.-Nasıl düşünmüşler? Onları bir manada paranteze alarak düşünmüşler; paranteze almak felsefi, teknik bir deyimdir, şu anlama gelmekte; bana verilen, annemin, babamın, öğretmenimin öğrettikleri şeyleri bir de ben kendi başıma bir düşünüyüm.

Düşüncelerimi şimdilik şöyle bir paranteze alayım, bir köşeye koyayım, onları sanki yeniden görüyormuşum gibi, sanki bana yeniden veriliyormuş gibi gözden geçireyim. İşte bu tutum, bu tavır felsefi bir tavidir. Şimdi bunu herkes beceremiyor, çünkü korkuyor. Acaba yanlış mı yapınız, geleneğe karşı bir suç mu işleriz, acaba yoldan çıkar mıyız? Çünkü burada dikkat ederseniz, kendi başınıza, kendi aklınızla, yüreğinizle, dünyanızla başbaşa, kendiniz tek başınıza yürüyorsunuz. Felsefe yolu tek başınıza yürünen bir yol, cümbür cemaat yürünmüyor. Böyle yürünen yollar da vardır, onlar ayrı yollardır. Ama felsefe eğer değerli ise tek başına yürünen bir yol olmasındandır. Onun için zordur, tehlikelidir, tuzaklarla doludur, kolay bir yol değildir. Onun için çok suçlanmıştır, aşağılanmıştır, bir köşeye konulmuştur, itibar edilmemiştir, alay edilmiştir. Yunan toplumunda Sokrates'in kendisiyle dalga geçilmiştir, alay etmişlerdir. Aristofanes'in Türkçemize çevrilen "Bulutlar" adlı tiyatro eserine bakarsanız, orada Sokrates ile Aristofanes'in nasıl dalga geçtiğini, Sokrates'in nasıl çıplak ayak ile yürüdüğü, karısından dayak yediği, yemek yemeyi, giyinmeyi unuttuğunu, sıradan bir insan olmadığı için komik durumlara düştüğünü görebilirsiniz. Demek ki felsefe; problemleri kendi başına kendi gözüyle ele alma çabasıdır.

Efendim niçin buna gerek var, ben hakikati biliyorum, hakikati büyüklerimiz bize duyurmuşlardır. Nasıl yaşayacağımızı belirtmişler, nasıl düşüneceğimizi çok değerli alimlerimiz biliyorlar. Kitaplar da yazıyor. Ne diye ben şimdi felsefenin sapkınlığı içinde kaybolayım, ben kimim ki zavallı bir kulum işte, yani ben nasıl düşünebilirim, tek başıma düşünebilir miyim? Bu neye benziyor, tek başına silahsız hiç bilmediğiniz bir ormanın içine girmeye, her zaman kurtlar sizi yiyebilir. Oysa ustalarımın yolundan gidersem, onların yolunda emniyette sayılabilirim. Neden böyle bir serüvene, maceraya atulayım? Tabii bu bir cevaptır, tavidir, saygıyla karşılanım, Çağımızdaki insanların %95'inin belki daha fazlasının tavrı budur. Birçoğu ne olduğunu cahilliklerinden anlamıyor ama biraz uğraşıp da vazgeçenlerde bu yüzden vazgeçmiş oluyorlar.

Eski Yunan toplumunun, bu günkü Batının kaynağını bulduğumuz toplumun içerisinden bu tip adamlar çıkmış, Sofist adını sonradan verdiğimiz sürekli konuşan her türlü yargıyı tartışma konusu yapan, hiç bir görüşe inanmayan, daha doğrusu inanmayan değil her görüşü tartışma konusu yapabilen insanlar Atina toplumunda yaşama olanağı bulmuşlar.

Mesela, Sokrates evinden çıkıp günlerce evine dönmüyor. Etrafındaki insanlarla tartışıyor, konuşuyor konuşuyor. Yunanlı insan, Akdeniz insanı, çok konuşan, geveze insan. Düşünmeye öyle başlamıştır. Yani konuşmakla, her konu üzerinde konuşmakla, susmakla değil. Susup kabul etmekle değil. Konuşarak eğri ya da doğru konuşarak başlamışlar. Yani felsefeye imkan veren bir ortam böyle bir ortammış.

Şimdi felsefi bakış demek ki bize verilen doğru diye kabul ettiğimiz görüşlerin

sorgulanması ile başlıyor veya o görüşlerin meşrulaştırma çabasıyla başlıyor. Neden benim düşüncem haklıdır, bunun üzerine düşünmeye başladığımızda kendimizi haklı çıkarmakla da felsefe yapmış olabilirsiniz.

Eski Yunanlıların zoru neydi? Herşeyi açıklıyorlardı, bilgeleri vardı, tanrıları vardı, mitolojileri vardı; neden şimşek çakar, neden sel felaketi olur, niçin veba salgını gelir, niçin kıtlık olur. Tapınaktaki biliciler, kahinler tarafından söyleniyor, açıklanıyordu. Ne sıkıntıları vardı? Dertleri neydi? Toplumun ne olduğu belliydi, toplumdaki değerler belliydi, ferdin o toplum içindeki yeri belliydi, ama Herakleitos adında bir adam çıkıp ben kendimi araştırdım diyor. Ne diye araştırıyor ki kendini? Yani kendinin ne olduğunu bilmiyor muydu bu adam? O Yunan toplumu içerisinde Yunanlılar, itibar ettikleri bilge kişilerin kim olduklarını bilmiyorlar mıydı?

Neden bir takım insanlar çıkıp kendini araştırıyordu? İşte bu çaba, kendini araştırma çabası, kendine bakma gayreti, bakın dikkat edin burada "kendisi" sözü ortaya çıkıyor. Yani felsefenin ortaya çıkmasıyla felsefi düşüncenin meydana gelmesiyle birlikte "ben" bir anlamda "ruh" kavramı ortaya çıkıyor.

Ruhumu araştırdım, ruh çok derindir, ruh'un ucu bucağı yoktur demeye başlıyorlar. Bu efsanevi, felsefe öncesi düşünce içerisinde böyle kavramlar yok, çünkü felsefe bu anlamda farklı bir sorgulama biçimidir. Bu farklı sorgulama biçimi toplumun faydasına mıdır? zararına mıdır?

Eski Yunana dönerek bunu anlatalım: Yaranna mı oldu? Zaranna mı oldu? Sorusuna tekrar dönecek olursak, sofistler her şeyi tartışan insanlardı. Atina toplumu sofistleri içinde barındıran bir yapı taşıyor. Sofistler olmasaydı -bu benim kendi düşüncem- felsefe olmayacaktı. Sofistler bana göre çok büyük insanlardır. Çok kızılmıştır onlara, Sokrates'e, Platon'a, Aristoteles'e, bir çok batı düşüncesi tarihçilerine bakarsanız sofistler sahtekar insanlardır, parayla ders veren insanlardır, hiç kendi görüşleri yoktur; parayı verenin istediği düşünceyi savunurlar. Bu konuda haklı olabilirler ama onlar felsefe denen araştırmayı başlatacak bir platform oluşturular. Sofistlerin olmadığı bir kültürde, yani "bir dakika ne olur bir düşüneyim" diyen insanların olmadığı bir kültürde felsefenin yeşermesi mümkün değil.

"Batı toplumları çok ileri gidiyor, felsefe diye bir şeyle uğraşıyorlar, bir bakalım, onlardan geri kalmayalım" deyip felsefeyle ilgilenirsiniz ama bu bir halis ilgilenme tarzı değildir.

Sofistçe düşüncenin yeşermesine imkan bulunmayan, "düşünce şaklabanları"nın olmadığı kültürlerden filozoflar çıkamaz. Saldırgan düşünenler olacaktır, yanlış yapanlar olacaktır, fanatikler olacaktır. Eğer bu zenginlik, çeşitlilik meydana gelmezse, o zaman o kültürden filozofların çıkması da mümkün olmuyor. Benim Eski Yunan kültüründen çıkardığım bir derstir bu. Bir anlamda felsefe sosyolojisi yapıyorum. "Bir toplumun sosyolojik düzeni nasıl olmalı ki oradan felsefe yeşersin?" sorusuyla.

Eski Yunan toplumu bir çok sofist'i cezalandırmıştır, sürmüştür, hapsedmiştir. Bir manada sofist sayılan Sokrates'in kendisi de bundan nasibini almıştır. Oysa Platon'un diyaloglarına bakalım. Mesela; anlatıyorlar: İşte hakikati araştırıyordu, idealleri anlatmak istiyordu, gibi. Bana hiç tabii gelmiyor. Platon iyi bir vatandaş, iyi bir Atinalıydı. Atina'nın problemlerini çözmeye çalışıyordu. Hakikat araştırması Atina'nın problemlerinin çözümüyle, Yunan kültürünün problemlerinin çözümü için yapıyordu. Felsefe çok somut, çok can alıcı, hepimizin içinde bulunduğu bir durumdan ortaya çıktı. Kendi kültürümüzü, kendi toplumumuzu imar etme çabası-ndan çıktı. Hakikati aramak gibi böyle ne olduğu belirsiz şeylerden değil.

Bunlar, yani felsefeciler, kanlı canlı insanlardı ve bir kültür içerisindeydiler. Platon'un Diyaloglarını açın, Platon'un veya Sokrates'in ağızından nasıl eski Yunan mitolojilerine, edebiyatına, Homeros'a, Hesiodos'a göndermeler yapıldığını, Yunan kültürünün nasıl kullanıldığını göreceksiniz.

Halbuki bize anlatılan felsefe tarihlerinde, felsefe evrensel, ne olduğu belirsiz, toplumsuz, kansız, cansız, bir takım soyut kavramların tartışıldığı bir saha olarak gözükmüyor. Bu görüş yanlıştır.

Demek ki, çağında bir çok felsefeci kendi toplumu tarafından zararlı görülse de, felsefecinin asli çabası, felsefe yapmaktaki gayreti, kendi kültürel değerlerini, kendi toplumunu sorgulamak, gelişmesine yardımcı olmaktır. O bakımdan felsefenin topluma zararlı olması diye bir şey söz konusu olamaz.

Felsefesiz bir kültürün hayatta kalacağını sanmıyorum. Neden? Çünkü felsefenin günümüzü aşan bir yanı vardır. İnsanlar uyumaya çok müsaittirler. Oysa felsefe sürekli uyanık olmayı gerektiren bir şeydir. Neden? Çünkü araştırıyorsunuz, sorguluyorsunuz, yutmuyorsunuz, felsefi cesaret olduğu sürece korkmuyorsunuz. Yani ufkala, nihilist biri olmak için mi korkmuyorsunuz? Hayır, kendi hayatınızı sorgulamak, kendi hayatınızı geliştirmek için korkmuyorsunuz. Sebep gayet basittir.

Kendi kültürünüzü, kendi dünyanızı başka dünyanın tahakkümünden korumak için uyanık olmak zorundasınız. Felsefe burada çok önemli bir rol üstleniyor. Sürekli diri kalmayı, kafa gençliğini, dinamizmini araştırmayı, yetinmemeyi bildiren bir etkinliktir. Felsefi boyut felsefece bakmakla görülen bir boyuttur. Felsefeciler, sıradan düşüncelerden, alışıla geldiğiniz görüşlerinden farklı olanı araştıran insanlardır. Felsefi tutum içerisinde olan bir insan, araştırdığı konuyla ilgili olan kendisinden çok farklı düşünen insanların görüşlerini dinlemeye hazırdır. Ne yazık ki bir çok insanda eksik olan bir şey dinlememe. Çünkü, kendisi çözmüştür, halletmiştir, dinlemek de işine gelmiyor, dinlerse başına bir sürü bela çıkacak, düşünmediği bir çok şeyi orada göstercekler ya da çok emin olduğu şeylerin başkaları tarafından çok farklı bir şekilde sorgulandığını görecektir ve rahatsız olacaktır. Dinleme işini bunun için bir köşeye koyabiliriz. Gelelim inanmaya:

İnanma ve bilgi konuları Batı düşüncesinde felsefede yanyana olduğu için inanmaya oradan başlayalım. Platon der ki: Bilgiyi elde edebilmek için, bir iddia'nın bilgi adını alabilmesi için en azından üç ayrı şart vardır.

1. Bir iddia bilgi durumuna gelmeden önce bir kanaattir. Buna Yunanca'da Doksa deniyor. Bu da herkesin kabul ettiği bir şey'dir. Türkçeye'ye çevirirken inanç diye çevrilmektedir. Doksa'nın inançla bir alakası yoktur. Kanaat ile yani kanı, sanı ile inanmayı birbirinden ayırt etmek lazımdır. Bir kanaattir o, daha henüz bir konu hakkında hesabı verilmemiştir. Sıradan bir görüştür.

2. Koşul, bilgi iddiasını dile getiren önermenin doğruluğudur.

3. Koşul ise bir kanıyı dile getiren doğru önermenin dayanaklarını gösterebilme, hesabını verebilmedir.

Bunların sonucunda iddianız bilgi düzeyine gelmiştir. Burada bilginin şartı olarak ileri sürülen "Doksa'nın "İnançla" ilgisi olmadığını söyleyeyim. Çıkış noktam budur. Bir Budist, pekala inanmadığı bir çok bilgiye sahip olabilir. Batının mekanik dünya görüşünün bilgilerine sahip olabilir.

İnanmanın estetik ile duygularla, ahlak hayatımızla ilgisi vardır. Değişik alanlarda inanma söz konusu olabilir. Bu değişik sahaların inanma ile nasıl ilişkisi vardır?

Bana göre, inanma olayı din ile ilgili olabilir ama tümüyle dinin içinde kalan bir süreç veya bir işleyiş değildir. Nedir o halde inanma? İnanma bilimde de olabilir, Sanatta da olabilir, dinde de olabilir, ahlak alanındaki değerlerimizde olabilir. Şöyle bir örnek ile anlatmaya çalışayım. Bugün hava yağmurludur sözü bir bilgi iddiasıdır. İnanma bunun içerisinde var mı? yok mu? Şimdi inanma bütün bilgilerimizin "mod"udur. Bilgilerimizin altında yahut arkasında bulunan bir şey, içerisinde değil. Yani bugün hava yağmurludur iddiasına inanabilirim de inanmaya bilirimde. *İnanmam, benim o iddia ile olan ilişkiyi o iddiaya karşı tutumumu gösteren bir şeydir.* Yoksa, ona inanıp inanmamam o iddianın içeriğini değiştirmez. İnanma, bu anlamda bilgiyle ilgilidir; çünkü, bilgiye karşı takındığım bir tutumdur, hem de ondan bağımsızdır. Çünkü inanma olayının biyolojik temelleri vardır. Tek hücreli varlıklarda bile inanmaya benzer bir takım eğilimler olduğunu söyleyebilirim. Organizmada olan bir şeyi kastediyorum. Canlıların çevreleriyle başetmeleri için böyle bir mekanizmaya ihtiyaçları vardır. Köpek diyelim, belli bir yerden geçtiği zaman onu cezalandırıyorsanız köpek bir daha oradan geçmiyor. Yani bu köpek de, "orada düşmanım var, orası tehlikeli" diye inanıyor.

Demek ki, bu anlamda, inanma, bizim hayatımıza davranışlarımıza, değerlerimize karşı takındığımız tavidir. Hepiniz öyle şeylere inanıyor ki farkında değiliz. Mesela: Bu önümde duran mikrofonun çalışacağına inanıyorum, çünkü inanmasam konuşmazdım. Şu oturduğum sandalyenin çökmeyeceğine inanıyorum, eğer burada kuşku olsaydı oturamazdım. Biraz sonra zelzele olup burasının başımıza yıkılmayacağına inanıyorum. Çünkü inanmasaydım bu salona gelemezdim, çoğunu da bilemiyoruz, farketmiyoruz. Bunlar bizimle sürekli beraber olan şeylerdir. Bu anlamda inanmayı, itimat etme, güvenme olarak çevirebiliriz. Dostuma inanıyorum, ona sırlarımı söyleyebiliyorum, borç verebiliyorum, beni satmayacağını, aldatmayacağını, bana kötülük yapmayacağını düşünüyorum. Bu anlamda inanç beklenti

anlamına da geliyor. İnanmanın geleceğe yönelik bir ucu da vardır.

"Doksa kelimesi eski Yunancada böyle bir şey de ifade eder. İnanmanın biyolojik temelleri olduğunu ve akılla kavranamayacağını tutumdan tahatsız olabilir ama kendi görüşümü söylemek durumundayım. Çünkü her türlü düşünmenin şartıdır da onun için. Ben şimdi inanma üzerine konuşuyorum, aslında inanma üzerinde konuşmam meşru bir konuşma da değil, çünkü burada garib bir döngü söz konusudur. İnanma üzerine konuşurken de bir takım şeylere inanıyorum. İnsan düşünüp taşınıp inanmaz diye düşünüyorum. İnanma biraz aşık olmak gibi bir şeydir. Bu anlamda, aşkımız ister dünya aşkı, ister ilahi bir varlığa olsun, düşünüp, taşınarak, hesap kitap yapılarak gerçekleştirilen bir şey değildir.

"Ben düşündüm Budizmin akla çok uygun olduğuna kanaat getirdim ve budizme inandım" diyemezsiniz. İknâ olabilirsiniz, makul bulabilirsiniz, ama bütün bunlar inanmanızı sağlayamaz. Çünkü inanma, nasıl bir mekanizması varsa, o bizim vücudumuzdan, canlılığımızdan, sinir sistemimizden gelen ve aklın kavrama sınırlarının ötesine taşan özelliği ile irademizin istediği gibi kullanabildiği bir şey değildir.

Bençe mükemmelliği de buradadır. İnanç sahibi, gerçekten inanç sahibi olanlara saygım buradan geliyor. Çünkü hesap, kitapla yapılan bir şey olsa o zaman bütün mühendisler, bütün muhasebeciler, ekonomistler çok iyi mümin olurlardı. Eğer bunun işleyişi bir bilgisayar gibi olsaydı, herkes, o programı uygular ne güzel iman sahibi olurlardı. Ama öyle olmuyor işte.

Sizin dışınızda sokaktaki bir insana dinden ne anladığını sorarsanız, size çoğu zaman bir yığın "ritüel"den söz eder. Ritüellerle, dini inanmayı karıştırmamak gerekir. Kendisine dindar diyen bir çok insan bir takım ritüelleri yerine getirir, kiliseye ya da camiye gider, tapınma kurallarını yerine getirir. Dinin dediklerini yerine getirdiğinde inanç sahibi olduğunu sanır. Dinin dediklerini yerine getirmekle inanmak çok ayrı şeylerdir. İnanmadan da dindar olunabilir. Çünkü mekanik bir takım işler yaparsınız, bunları size çocukluğunuzda öğretmişlerdir. İnanma, manevi bir dünya sahibi olmayı gerektiriyor. Ahmet Hamdi Tanpınar bir makalesinin başında: "iç insan sözünü" kullanıyor. Çok hoşuma gitmiştir. Ancak iç insan olabilmış, manevi yanını geliştirebilmiş insanlar inanabilirler. Bu anlamda dindar olmakla inanmak örtüşmeyebilir de Dindar olan ve inanan insanlar olduğu gibi dindar olmayıta inanan insanlar da olabilir. İnanma akılla desteklenecek bir şey değildir. Çünkü elimizde olan, istediğimiz gibi görebileceğimiz bir şey değildir. "Düşündüm taşındım, ben buna inanmaya karar verdim" demek, düşünüp, taşınmayı aşar. Bırakın böyle dini konular üzerinde inanmayı, herhangi sıradan bir olaya, örneğin havanın yağışlı olduğu konusunda bile inanıp inanmamak tümüyle irademiz içinde bir şey olmayabilir.

Çağımız bilimi inanma kavramını: kabul etme, ma'kul bulma ile özdeş hale getirmiştir. Şimdi Ekonomide karar verme teorileri var, bir şirket karşısında dört beş

tane alternatif var, satışını hangisine yapacak? Bu gibi konularda karar verecek, bu kararı sağlayacak mekanizmalar bulmaya çalışıyorlar. Bunu garanti altına almak istiyorlar ve bu "Scientism" düşüncesi iman konusunda, inanma konusunda da bizi sanki inanmanın hesap kitaba dayanan bir şey olduğunu düşünme yoluna götürüyor. Bu söylediğim şey bizim kültürümüze de yabancı olan bir şey değildir. Bizim kültürümüzde de bu olayları yorumlayan anlayışlar vardır.

İnanma, aklın dümeni de olmadığı, akıl tarafından yönetilmediği, akli aştığı veya aklın dışına taşıdığı böyle, şuurumuzun olduğu gibi içinde olmadığı için, üstelik bizi manevi insan yaptığı için önemlidir. O yüzden mekanik bilgilerle insanı manevi tarafını geliştiremiyor.

Eskiden, dinle uğraşan bir kısım insanları pek tanımadan önce, onları dini yönü, manevi yönü, gelişmiş olarak düşünürdüm. Bu kadar şeyi problem edinmişler demek ki çok zengin iç dünyaları olsa gerek derdim. İnanma gibi öyle mükemmel, öyle zor, öyle insan bütünlüğünü kuşatan bir şeyle uğraşanlar çok derin insanlar olmalıydı. Fakat hiç de öyle olmadıklarını bir kısmının çok sığ, mekanik nitelikler taşıdığını, inanmanın basma kalıp programlarla sağlanabileceğini düşündüklerini ve bunun için birbirleriyle kavga ettiklerini, inanmanın kendisinin ne olduğunu düşünemediklerini görünce büyük bir hayal kırıklığına uğradım.

Yani, bir teolog nasıl olur da manevi tarafını ihmal edebilir? Manevilığının ne olduğu üzerinde düşünmez, maneviyatı yalnızca bir takım önceden belirlenmiş, kendi dar yorumuyla anladığı biçimde kurallar manzumesinden ibaret görür? Bunu bir türlü anlayamıyorum. O yüzden inanmanın insanın kendi iç, manevi dünyası ile karşı karşıya kalmak olduğunu söylüyorum. İnanmada, böyle garantiler olmadığı için, orada, hem bu garantinin olmayışının yarattığı sallantı yüzünden, belirsizliklerle dolu bir alemde yaşıyorsunuz, hem de o aleme inandığınız için müthiş bir huzur duyuyorsunuz. İnanma o noktada müthiş bir yaşantıdır ki orada aşkın varlığını tadabilirsiniz. Çünkü, siz o yaşantıya kendiniz erişmişsiniz. Kendi dünyanızın bir parçasıdır. Artık o inandığınız varlıkla sizin kurdüğünüz diyalögtür. Teologlar, inançları, bilgileri ve felsefe yapma güçleri ile bu konuda bizlere ışık tutmalıdırlar. Manevi insanlar olma yolunda iç dünyamızı ruhumuzu korumamız gerekir. Sokrates, "Felsefe ruhumuzun bakımudur" diyordu. Ruhumuz korumak için felsefe yapılır. İnanmak için felsefe yapıyoruz.

İnanmanın ulvilğini, yüceliğini yaşamak için felsefe yapıyoruz.

Kendi dünyamızı kurabilecek, böylesine felsefi cesarete sahip olmadığımız sürece, inanma, mekanik bir hale gelecektir. Körü körüne inanmış mekanik insanların oluşturduğu kültürünse başka kültürlerin tahhükümü altına kolayca girme ihtimali vardır. Bir kültürde iç insanlar, iç dünyaları olan insanlar yoksa o kültürdekiler çok kolay yönlendirilirler, yönetilirler. Bu yüzden felsefenin inanmayla böyle içten bir ilişkisi olduğunu söylüyorum.